

MORE

PLATE 39.

anarhija/ blok 45
PORODIČNA BIBLIOTEKA

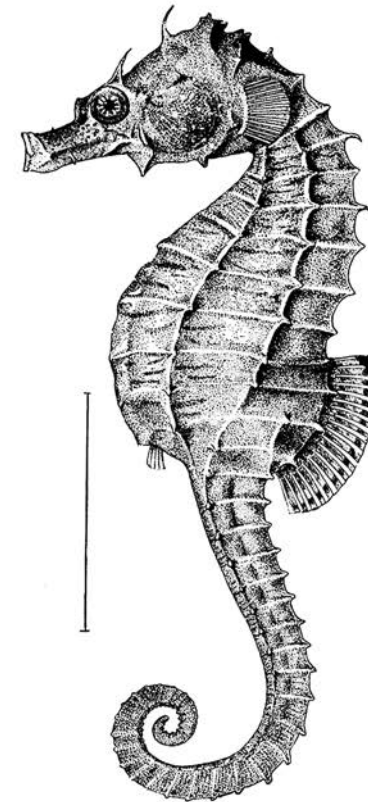
John Zerzan
MORE
2012.

The Sea (2012), John Zerzan, *Why Hope?*
The Stand Against Civilization, Feral House,
2015, str. 119–127.

Preveo: Aleksa Golijanin, 2012.

aleksa.golijanin@gmail.com
<http://anarhija-blok45.net>

ZAJEDNIČKA ARHIVA
<http://anarhisticka-biblioteka.net>

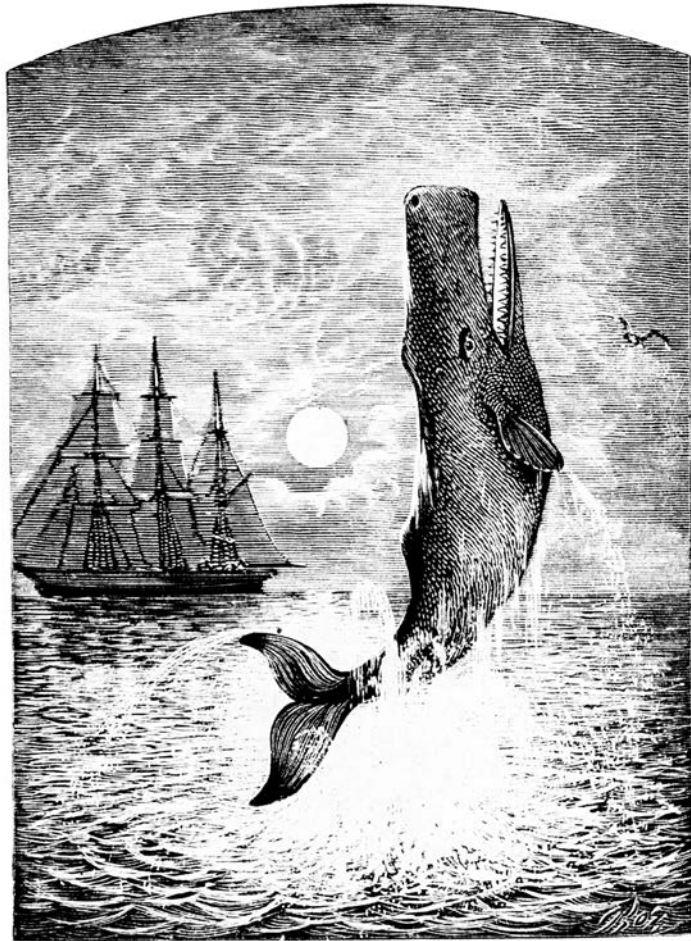
THE SEA HORSE.

Hippocampus heptagonus, Raf. (p. 172.)

Drawing by H. L. Todd, from No. 3451, U. S. National Museum, collected at Old Point Comfort, Virginia, by Admiral Farragut.

Džon Zerzan

More

PÉHE NÚ.E.

Najstariji izvor

Poslednje veliko utočište nenadmašne divljine. Suviše veliko da bi propalo?

Ceo svet je postvaren, ali Melvil nas podseća na ono što ipak odoleva: „Stojiš tamo, izgubljen na neizmernoj morskoj pučini.“¹ Šta bi moglo biti stvarnije i u isti mah udaljenije od izgubljenosti u digitalnom svetu, gde nikada ne dolazimo u pravi dodir s bilo čime?

Sa okeanom je više stvar u vremenu, nego u prostoru, „kao da postoji veza između ići u dubinu i vraćati se nazad“.² Dubine okeana odišu ozbiljnošću; one, na neki način, povezuju sve što prethodi. Ono prvo i ono poslednje. U poređenju s njima, „nebesa“ deluju prilično tanušno i neozbiljno.

„Po celoj površini Zemlje okean se prostirao“, objašnjava Milton u svom čuvenom epu.³ Ako se ima u vidu da okean pokriva skoro tri četvrtine površine ove planete, zašto se ona zove Zemlja, a ne More? Pri tom, dobar deo kopna spada u takozvana litoralna (priobalna) područja, gde se sreću kopno i more.⁴ More je prostor slož-

¹ Herman Melville, *Moby Dick, or The Whale* (1851), New York, Random House, 1930, str. 223.

² James Hamilton Patterson, *The Great Deep: The Sea and Its Thresholds* (New York, Random House, 1992), str. 92.

³ John Milton, „Over all the Face of Earth Main Ocean Flowed“, *The Eternal Sea: An Anthology of Sea Poetry*, W. M. Williamson, ed., Coward McCann, 1946, str. 187.

⁴ Paul Rainbird, *The Archaeology of Islands* (New York: Cambridge University Press, 2007), str. 48.

ne tekture, s beskrajnim rasponom raspoloženja, oblika i energija – i koji se ne može tako lako osiromašiti. Ipak, vidimo šta se dešava kada kultura odnese prevagu nad mestom. More, u kojem je pre nekih četiri milijardi godina započeo život, mora ostati naš oslonac. Ne samo da su njegove vode prvobitni izvor života, ono oblikuje i klimu, vremenske uslove i temperaturu na celoj planeti, samim tim i stanje kopnenih vrsta.

Kant je istinu video kao ostrvo okruženo uzburkanim morem; vode mogu „biti divlje“ i potopiti razum.⁵ Haos i pometnja uvek su bili evocirani kao nešto što se mora staviti pod kontrolu. U Miltonovom Raju, okean se otima iz lanaca, što ukazuje da bi mogao otkriti istinu ako bi ih se oslobodio.⁶ Ali, snagu prirode treba poštovati, a ne pripitomljivati.

Rađamo se u vodi, u međučelijskoj tečnosti. Krv i suze su slani, kao more; menstrualni ciklusi su kao plime i oseke rodnog mora, naše majke. More, to su planinski masivi u pokretu, koji se ponekad smire i stalože. Za Svinberna, „zvuci bure znače samo još veću radost“.⁷ Toliko kvaliteta; ponekad je čak i fluorescentno, kao što sam video u jednom izletu do Korteovog mora (Kalifornijski zaliv, Meksiko). Morski pejzaž se odlikuje veličanstvenim rasponom promenljivih aspekata i energija. Džon Ruskin je u njemu video „najbolji amblem koji ljudski duh može pronaći za neiscrpnu i nepobedivu snagu – to divlje, raznovrsno, fantastično, bezvremeno jedinstvo mora.“⁸

⁵ Immanuel Kant, *Critique of Pure Reason* (New York: Cambridge University Press, 1998), str. 665.

⁶ Na primer, „Under yon boiling ocean, wrapped in chains“ („Uzburkani okean, tamo u daljini, okovan lancima“), John Milton, *Paradise Lost*, (W. W. Norton, 1993), Book II, str. 38.

⁷ Algernon Charles Swinburne (1837–1909), „To a Seamew“, ed. Williamson, *op. cit.*, str. 276–277.

⁸ John Ruskin (1819–1900), *The Works of John Ruskin*, vol. 3 (London: George Allen, 1903), str. 494.

Ako je zemlja živa, onda su okeani njen najživlji deo. U svojim bezbrojnim raspoloženjima, more šapuće, pevuši, grmi „najdublju notu planetinog refrena“.⁹ Sam puls mora, ne samo njegovo neprekidno kretanje, navodi nas da ga zamislimo kao neko veliko disanje, kao udah i izdah neke nepojmljivo velike životinje. Mnogi su pisali o moru kao živom biću. Malkom Lauri je zabeležio tu meditaciju: „Svaka kap mora je kao život, pomislio sam, svaka oko sebe pravi krug u okeanu, kao medij samog života, koji se beskonačno širi.“¹⁰

U dubini leže lepota i muzika; njeno neodoljivo gibanje odiše neuporedivom snagom, neumornim duhom slobode. Tomas Merton je u svom dnevniku iz 1952. zapisao da je svaki morski talas slobodan.¹¹ Mogli bismo tragati za srcem koje bi bilo kao more: uvek otvoreno i slobodno.

Loren Ajzli je zaključio: „Ako još ima nečeg magičnog na ovoj planeti, onda se ono nalazi u vodi.“¹² Kako to da tekuća voda, čak i fontana ili neki akvarijum, može da donese utehu i isceljenje? Daleko, neuporedivo moćnije su čini okeana. „Rođen sam na vetru i proučavao sam more, kao malo ko, zanemariš sve ostalo“, otkrio je Džošua Slokam u svojoj ispovesti s kraja XIX veka, *Sailing Alone Around the World*.¹³ Za mnoge, more traži duboku odanost, nadahnutu čistim čudom i obećanjem najintenzivnijeg iskustva. Osećanje da ste u potpunosti životinja i potpuno živi. Okeansko srce? Zapanjujuće prisustvo mora, njegova čista otvorenost, izaziva veoma snažne osećaje. Rembo je verovatno otišao najdalje u pokušaju da se oni izraze rečima:

Pronašli smo je.

Koga? — Večnost.

⁹ George Sterling, „Sonnets on the Sea's Voice“, ed. Williamson, *op. cit.*, str. 510–511.

¹⁰ Malcolm Lowry, *The Voyage That Never Ends: fictions, poems, fragments, letters*, ed. Michael Hofmann, *New York Review of Books*, 2007, str. 239.

¹¹ Thomas Merton, *Entering the Silence* (Harper, 1996), str. 474–475.

¹² Loren Eiseley, *The Immense Journey*, Vintage Books, 1959, str. 15.

¹³ Joshua Slocum, *Sailing Alone Around the World*, Sheridan House, 1954, str. 4. Čovek koji je prvi sam oplovio svet, 1895–1898, na jedrenjaku *The Spray*.

*To je more koje odmiče,
zajedno sa suncem.*¹⁴

Mladi Džojls evocira more: „Oblaci su tiho promicali iznad njega, ispod njega se tiho njihala morska trava, i tih je bio sivi, topli vazduh, dok mu je u žilama ponosno pevao divlji, novi život... Grabio je sve dalje i dalje, daleko preko peska, i oduševljeno pevao moru, krikom pozdravljajući napredovanje novog života, koji ga je dozivao.“¹⁵

More, naš najstariji izvor, doziva nas. Rođene u moru, nešto nas stalno vuče put mora. U osvrtu na delo Adolfa de Kistena, istoričar Alen Korben ukazuje na sklonost tog autora ka onome što nas „instinktivno povezuje s našim počecima...“ Naime, „prizor otvorenog mora“, kaže on, „vodi nas u najveće dubine našeg bića.“¹⁶ U sudaru sa elementima, krije se mogućnost uzbudljivog i otkroveljskog iskustva. Stojimo na obali, pred talasima, manje oholi, zamišljeni nad svojim prisustvom. „Dovršenost i izvesnost prirode čine život podnošljivim, manje ugroženim“, pisao je Ričard Nelson.¹⁷

Kada sam bio sasvim mali dečak, negde polovinom prošlog veka, moja porodica je ponekad išla kolima u posetu očevom bratu Edu, koji je živio na centralnom delu oregonske obale, stotinjak kilometara zapadno od nas. Moj brat i ja smo se nadmetali ko će prvi ugledati okean i povikati, „Vidim ga!“ Bilo je uzbudljivo uhvatiti taj prvi pogled, svaki put. Trideset godina kasnije, vratio sam se iz Kalifornije u Oregon, i neko vreme radio u Njuportu, u jednoj fabrici za koncer-

viranje morskih račiča, nadomak takvih mesta kao što su Boiler Bay i Devil's Punchbowl (Đavolja Činija (za punč!)).¹⁸

Mislim da nema ničeg iznenađujućeg u vrtoglavici koja nas može obuzeti od tog masivnog prizora. Tihi okean pokriva trećinu planete, 165 miliona kvadratnih kilometara. Dva puta više od Atlantika. Apsolutno, (anti)monumentalno Prisustvo.

Zar nismo svi osetljivi na privlačnost mora, njegovu draž, dozivanja, gravitaciju? Sve do svoje četrdesete godine Džon Raskin je „po cele dane samo zurio u uzburkanu i zapenušanu silu mora.“¹⁹ Vek kasnije, Robert Frost je pisao. „Ljudi na peščanoj plaži, svi do jednog, okreću se i gledaju u daljinu. Okreću leđa kopnu. Gledaju u more, po ceo dan.“²⁰ Tamo gde je svaki talas drugačiji, srce i duša se proširuju.

Loren Ajzli je osećao kako ga Meksički zaliv vuče na jug, dok je lenjo plovio Platom. I više toga: „*Bio sam voda...*“²¹ Godine 1826, Hajnrh Hajne je izrazio slično osećanje sjedinjenosti: „Volim more kao svoju dušu. U stvari, često osećam da more jeste moja duša.“²² Plivati u okeanu znači osetiti „blisku ogromnost“, da pozajmim frazu Gastona Bašelara.²³ Ono nas iznutra povezuje s beskrajnim prostranstvom i uranja u izuzetno živo i snažno iskustvo. Naravno, tu su i iskušenja i opasnosti. Robert Luis Stivenson je opisao kako je jedna žena sa Havaja plivala devet sati „na otvorenom moru“, vukući za sobom telo svog muža, da bi ga vratila kući.²⁴ Alber Kami

¹⁸ Boiler Bay – nazvan tako po parnom kotlu jednog parobroda koji je potonuo u tom zalivu 1910. i koji se i danas može videti za vreme oseke – i Devil's Punchbowl (Đavolja jaruga): zaštićeni delovi oregonske obale, prirodni rezervati. (AG)

¹⁹ John Ruskin, *Praeterita* (Boston: Dana Estes & Co., 1885), str. 68.

²⁰ Robert Frost, „Neither Out Far Nor in Deep“, *Complete Poems of Robert Frost* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1964), str. 394.

²¹ Eiseley, *op. cit.*, str. 19.

²² Heinrich Heine, navedeno kod Corbina, *op. cit.*, str. 168.

²³ Gaston Bachelard, *The Poetics of Space (La poetique de l'espace, 1958)*, Beacon Press, Boston 1969, str. 193 (183).

²⁴ Robert Louis Stevenson, *Island Landfalls: Selections from the South Seas* (Edinburgh: Cannongate, 1987), str. 69.

¹⁴ Arthur Rimbaud, „Eternity“, translated by Francis Golfing, *The Anchor Anthology of French Poetry From Nerval to Valéry in English Translation*, ed. Angel Flores (New York: Anchor Books, 2000), str. 120. *Orig.*, „L'Éternité“, *Une Saison en Enfer*, 1873 (pesma „Večnost“, iz zbirke *Boravak u paklu*; ovde prev. AG).

¹⁵ James Joyce, *A Portrait of the Artist as a Young Man* (New York: Oxford University Press, 2000), str. 144 (ovde prev. AG)

¹⁶ Adolphe de Custine (1790–1857), navedeno u Alain Corbin, *The Lure of the Sea: The Discovery of the Seaside in the Western World*, translated by Jocelyn Phelps (Malden, MA: Polity Press, 1994), str. 170.

¹⁷ Richard K. Nelson, *The Island Within* (North Point Press, 1989), str. 129.

je odlučno izjavio: „Uvek sam imao utisak da živim na otvorenom moru, ugrožen, usred kraljevske sreće.“²⁵

Zajedničko dobro mora

Prema jednom članku iz *American Historical Review* (2006), morska dimenzija je postala kategorija za sebe. „More više nije izvan vremena, ono sada ima istoriju; čak se i istorija sveta ponovo pripoveda iz perspektive mora.“²⁶ Nažalost, izlazak mora na pozornicu u stopu je pratila još jedna inauguracija, koju je nagovestio Gotfrid Ben: „Nalazimo se na početku niza velikih, nerešivih nedaća.“²⁷

Sudbina nekada okrepljujućeg mora sada je priča o drastičnom opadanju riblje populacije, ubrzanom uništavanju morskih i priobalnih staništa, pojasevima plastičnog smeća dugačkim po nekoliko stotina kilometara,²⁸ umirućim koralnim grebenima, sve većim mrtvim zonama (kao što su hipoksične zone na severu Meksičkog zaliva), da navedem samo nekoliko katastrofalnih procesa koji već uveliko traju.

Voda je „najmitološkiji od svih elemenata“, pisao je Karl Kerenji,²⁹ a književnost o moru počinje verovatno s Homerom, u ranom gvozdenom dobu, u VIII veku pre n. e. On je pisao o usamljeničkoj ozbiljnosti mora, o „jalovom moru“,³⁰ što svakako već predstavlja perspektivu civilizacije, suprotstavljenu prirodnom svetlu. More je do tada postalo

²⁵ Albert Camus, „The Sea Close By“ („La mer au plus près“, 1953), *Lyrical and Critical Essays*, ed. Philip Thody, translated by Ellen Conroy Kennedy (Alfred A. Knopf, 1968), str. 181 („More izbliza“, zbirka *Leto*, Nolit, 1956, str. 121).

²⁶ Karen Wigen, „Oceans of History“, *American Historical Review* 111:3 (June 2006), str. 717.

²⁷ Gottfried Benn, navedeno u Ulrich Beck, *World Global Society* (Malden, MA: Polity Press, 1999), str. 108.

²⁸ Potražiti kao „Great Pacific Garbage Patch“. (AG)

²⁹ Charles Kerenyi, navedeno u Gaston Bachelard, *The Poetics of Reverie*, translated by Daniel Russell (New York: Orion Press, 1969), str. 177.

³⁰ Homer, navedeno u Jules Michelet, *La Mer*, translation by Alice Parman (Paris: Gallimard, 1983), str. 269–270.

sredstvo, prolaz koji vodi ka još većoj dominaciji, u nova osvajanja; velike morske flote već su bile potpuno formirane. Afrodit, boginja ljubavi, rođena je iz morske pene, ali je u svojim kasnijim avanturama, iz nekog razloga, bila prilično neubedljiva.

Moreplovstvo je starije od istorije; ono prethodi pripitomljavanju i civilizaciji nekoliko stotina hiljada godina. Ljudi su uveliko plovili okeanima mnogo pre nego što su, recimo, počeli da jašu konje. Pre nekih 800.000 godina, *Homo erectus* je prešao mnoge morske milje da bi naselio ostrvo Flores, u indonezijskom arhipelagu.³¹

Čak i danas, ljudi koji ne koriste metale kreću u dugačke plovidbe otvorenim morem. Dejvid Luis se divio jednom pacifičkom urođeniku, koji je sledio svoj put „tragom slabasne vodene brazde, čiji je izvor verovatno bio hiljadama milja daleko... Savršeno je pogodio kopno, u pojasu (između dva ostrva) širokom manje od kilometar, pošto je prethodno plovio između 70 i 75 kilometara, a da nijednom nije pogledao u nebo“.³² Tor Hejerdal, iz čuvene ekspedicije Kon-Tiki, u svojoj zadivljujućoj pacifičkoj odiseji upotrebio je „prost i domišljat način na koji su Inke kormilarili splavovima“.³³ Zanimljivo je da su Inke obožavale more, dok su ga Maje spominjale samo uzgredno – možda zato što su Maje, za razliku od Inka, razvile pismo?

U priči o svom usamljeničkom jedrenju oko sveta, Džoša Slokam primećuje kako žitelji južnopacifičkih ostrva „uzimaju samo ono što im je obezbedila priroda“ i „imaju mnogo razloga da vole svoju zemlju, ali i da strahuju od jarma belog čoveka; naime, kada se jednom vežu za plug, njihov život više neće biti pesma.“ Tu je još jedno njegovo zapažanje s južnog Pacifika: „Što sam se više udaljavao od centra civilizacije, sve manje sam slušao o tome šta se isplati, a šta se ne isplati.“³⁴

³¹ Morwood et al., 1999, navedeno u Rainbird, *op. cit.*, str. 65.

³² David Lewis, *The Voyaging Stars: Secrets of the Pacific Island Navigators* (New York: W. W. Norton, 1978), str. 14.

³³ Thor Heyerdahl, *The Kon-Tiki Expedition* (London: George Allen & Unwin Ltd., 1950), str. 84.

³⁴ Slocum, *op. cit.*, str. 157–158.

Lynd Ward, ilustracija za Alec Waugh, *Hot Countries*, 1930, str. 127.

U međuvremenu, topovima naoružani jedrenjaci „najavili su suštinski uspon Evrope u svetu“, kada je reč o kontroli okeanskih trgovačkih puteva.³⁵ Krajem XV veka, Portugalija i Španija, prve globalne pomorske sile, nadmetale su se oko širokih poteza Atlantskog, Indijskog i Tihog okeana. Zajedničko svetsko dobro mora bilo je prilično naglo, već na samom početku moderne istorijske epohe, lišeno čari i instrumentalizovano. Njegova relativna izolovanost, tišina, duhovno bogatstvo i intimnost ustuknuli su pred prvim naletom globalizacije, a zatim i industrijske revolucije.

Tiha gracioznost jedrenjaka i pomorsko umeće posade, početkom XIX veka bili su potisnuti u korist grubih, bučnih i agresivnih plovi- la, sličnih pokretnim fabrikama. Koliko globalizovanog, industrijskog života može da stane pod prosto jedro? Putovati s dovoljno vremena za upoznavanje okeana i neba, oslanjati se samo na ono što vetar i talasi mogu da ti ponude. Avantura, a ne kretanje po redu vožnje i tehnološke katastrofe.

³⁵ Jeremy Rifkin, *Biosphere Politics*, New York, Crown Publishers, 1991, str. 103.

U doba romantizma, osećajnost suprotstavljena Mašini videla je more kao arhetip i ključni izvor uzvišenog. Snažni slikarski prikazi mora Vinsloua Homera (Winslow Homer) i Vilijama Tarnera (J. M. W. Turner) odmah dolaze u misli. Ali, slavljani ili ne, okeani su postali mete pripitomljavanja. U *Putovanjima Čajlda Harolda*, Bajron je pisao: „Čovek je obeležio zemlju ruševinama – njegova kontrola prestaje na obali mora.“³⁶ Nešto kasnije, tokom istog veka, njegove reči više nisu odgovarale stvarnosti. Džozef Konrad je kraj starog mora vezao za 1869, kada je završena izgradnja Sueckog kanala.³⁷ Godine 1912, jedan ledeni breg je brzo poslao na dno mora najveći pokretni predmet na planeti. Propast *Titanika* zadala je udarac uverenju u potpuno ovladavanje prirodom, ali je označila i početak niza hroničnih savremenih nesreća.

Roman Pitera Matisena, *Far Tortuga*,³⁸ zabrinuta je meditacija o moru, iza koje se odvija priča o karipskom regionu i uništavanju morskih kornjača, ribe i šuma do početka sedamdesetih godina prošlog veka. Tačnije, još je Džon Stajnbek opisao japanske ribarske bagere, koji su 1941, duž obala Meksičkog zaliva, „doslovno sastrugali morsko dno“,³⁹ u proždrljivom, raspiničkom industrijskom procesu. Jedna reklama IBM iz 2012, za njihov *SmartCloud*, hvali se da raspolaze „pametnijim“ kompjuterskim sistemom, koji će omogućiti ribarima „da ponude svoj ulov dok su još na moru“,⁴⁰ što će samo ubrzati pustošenje okeana.

³⁶ George Gordon, *Lord Byron*, navedeno u W. H. Auden, *The Enchafèd Flood, or The Romantic Iconography of the Sea*, New York, Random House, 1950, str. 16.

³⁷ Joseph Conrad, *An Outcast of the Islands* (Garden City, NY: Doubleday, Page & Co., 1923), početak drugog poglavlja.

³⁸ Peter Matthiessen, *Far Tortuga* (New York: Random House, 1975). „Far Tortuga“ je stari naziv za Veliki Kajman, a „tortuga“ španska reč za morsku kornjaču, po kojima su Kajmanska ostrva poznata još od vremena osvajanja. (AG)

³⁹ John Steinbeck, *The Log from the Sea of Cortez* (Penguin Books, 1995), str. 204.

⁴⁰ „Smarter business for a Smarter Planet: The cloud that’s transforming an industry, one fish at a time.“ IBM, 2012. „Pametnan sistem za pametniju planetu: ‘oblačić’ koji preobražava industriju, ribu po ribu.“

Nekada smo sa sobom nosili svega nekoliko stvari, naročito na vodi. Sada sa sobom nosimo celu skalameriju. Masovno društvo je krenulo na putovanje u obliku industrijskog turizma. „Putovanje“ (*voyage*) dolazi od *via*: „daleko“. Ali, „daleko“ više ne postoji. Nije slučajno to što su borba za opstanak urođeničkih naroda i borba za očuvanje morskog života dostigle sličan nivo ekstremnosti.

„Sve reke teku u more, ali ono se nikada ne preliva“. Ali, taj deo iz Knjige propovednikove (1:7) više ne važi. Podizanje nivoa mora, vidljivo još od tridesetih godina prošlog veka, postalo je alarmantna činjenica. „Neki morski gradovi su posrtali i odoleli plimi, neki su se borili i stradali“, primetila je Hilda Doolittle.⁴¹ Milijarde kubika vode redovno otiču usled topljenja arktičkog ledenog omotača.

Mnoga istraživanja i knjige ukazuju na nešto sasvim očigledno: na zagrevanje planete, na sve veći nivo acidifikacije i zagađenja. Severno more se toliko zagrejalo da se u norveškim fjordovima sreću tropske ribe i ptice. Termohalinska cirkulacija (vertikalne morske struje), koja značajno utiče na klimatske uslove, upadljivo slabi.

Oštećen, svakako, ali još uvek nepripitomljen. Nekoliko stihova o okeanu, anonimnih pesnika, govore upravo o tome: „Daj mi ta polja koja niko ora o nije, tu farmu za koju se ne plaća zakup“, ili, „Okeanske njive su plave i slobodne, na moru nema kirije!“⁴² Sedeti i satima posmatrati ljude koji klize na vrhovima talasa, prizivati direktna čulna iskustva – i gledati dokle se otišlo u njihovom potiskivanju. Mnogi su more nazivali najboljom školom života, slobodnom od uvek frustrirajuće mreže govora i simboličkog. Pol Valeri je pisao, „Svežina s mora polako mi vraća dušu... O bezmerje slano! Požurimo u talase, živimo iznova!“⁴³

⁴¹ H. D. (Hilda Doolittle), „Other Sea-Cities“, *H. D.: Collected Poems 1912–1941*, ed. Louis L. Martz (New York: New Directions, 1983), str. 359.

⁴² Anon., „We'll Go to Sea No More“ i „The Fisher's Life“, ed. Williamson, *op. cit.*, str. 309, 310.

⁴³ Paul Valéry, „The Cemetery by the Sea“, navedeno u Flores, *op. cit.*, str. 276. Pol Valeri, *Izabrane pesme* (Nolit, Beograd, 1983), „Morsko groblje“ (Le cimetière marin), str. 83, na osnovu prevoda Kolje Mićevića.

Mnogi pisci su u direktnom izlaganju moru prepoznavali motiv pročišćavanja. Na primer, Rembo je pisao o moru koje je voleo i koje ga je „moglo oprati, kao od neke ljage“.⁴⁴ Džek Keruak se u svom prvom romanu osvrće na „način na koji ovaj protejski okean širi svoju pročišćujuću snagu, nagore, nadole, u krug, u svim pravcima.“⁴⁵ Nekada čista mora upijaju zločine civilizacije. Džon Stajnbek je primetio da je „mol obično prljavo mesto, kao da bi petljanje s takvom obalom bilo nešto opsceno i besmisleno, za pročišćujuću silu mora.“⁴⁶ Hejerdal je pisao kako mu je Tihi okean „oprao i pročistio i telo i dušu“,⁴⁷ u čemu prepoznajemo odjek Euripidiovih reči: „More spira i čisti svu ljudsku prljavštinu.“⁴⁸

Njegovi žitelji nam govore toliko toga. Morska prasad koja najradije prate jedrilice; raspevani grbavi kitovi; delfini, s njihovim zadivljujućim mozgovima i inteligencijom. Prema Vejdu Doaku, sve delfine u moru spaja stalno otvorena telepatska veza.⁴⁹ I zar se kitovi i delfini nisu vratili u more, pošto im život na kopnu nije odgovarao?

„Vraćiću se svojoj velikoj, voljenoj majci/ Majci i ljubavi, moru“, pisao je Svinbern.⁵⁰ More ima mnogo glasova. „Dubina doziva dubinu“, kao što kaže Psalm 42:8. Sav život je povezan; fraza „okeansko osećanje“ dobro izražava svest o toj dubokoj povezanosti, o tom jedinstvu. Robinson Džeres nam je poručio da se „puka korisnost“ – misleći na tehnološki, fabrikovani svet – „neće nikada ovenčati slavom“.⁵¹ Uzvišenost mora, uzvišenost nefabrikovanog sveta. Slavio

⁴⁴ Arthur Rimbaud, „The Alchemy of Words“, navedeno u Flores, *op. cit.*, str. 127–128. Artur Rembo, *Alhemija reči*, Izbor iz celokupnih dela, BIGZ, Beograd, 1979, prev. Nikola Bertolino, str. 192.

⁴⁵ Jack Kerouac, *The Sea is my Brother* (Boston: Da Capo Press, 2011), str. 206.

⁴⁶ Steinbeck, *op. cit.*, str. 17.

⁴⁷ Heyerdahl, *op. cit.*, str. 97.

⁴⁸ Navedeno u Corbin, *op. cit.*, str. 67.

⁴⁹ Wade Doak, *Dolphin Dolphin* (New York: Sheridan House, 1981).

⁵⁰ Algernon Charles Swinburne, „The Return“, ed. Williamson, *op. cit.*, str. 18.

⁵¹ Robinson Jeffers, „Fierce Music“, *The Beginning and the End and Other Poems* (New York: Random House, 1963), str. 57.

je celovitost života i univerzuma, i savetovao: „Voli *to*, a ne čoveka, odvojenog od toga.“⁵² Prisetimo se i reči iz maja 1968. u Francuskoj: „Sous les pavés, la plage.“ Ispod pločnika, plaža.

Na svom splavu, nadahnutom primerom Inka, Tor Hejerdal je spoznao duboku istinu: „To da li je bila godina 1947. pre ili posle Hrista odjednom više nije imalo nikakav značaj. Živeli smo i to je bilo ono što smo tako snažno osećali. Shvatili smo da je život ljudi i pre tehničkog doba bio pun – u stvari, u mnogo čemu ispunjeniji i bogatiji od života modernog čoveka.“⁵³

I još uvek imamo more, možda ipak suviše veliko da bi propalo. „O, mahnito nadire more na kopno, s ljubavlju, ljubavlju“, pisao je Volt Vitman,⁵⁴ čija je najistinitija poezija često evocirala more.

Za kraj, pozdravimo još jednom stari okean, zajedno s Bajronom: „Roll on, thou deep and dark blue Ocean – roll!“⁵⁵

Džon Zerzan, 8. VII 2012.

⁵² Robinson Jeffers, „The Answer“, *The Selected Poetry of Robinson Jeffers* (New York: Random House, 1938), str. 57, 594.

⁵³ Heyerdahl, *op. cit.*, str. 132.

⁵⁴ Walt Whitman, „Reminiscence“, *Leaves of Grass* (New York: Modern Library, 1921), str. 273 („Iz kolevke što se beskonačno ljuđa“, prev. Ivan V. Lalić).

⁵⁵ „Valjaj se, ti duboki, modri okeane, valjaj se!“, Lord Byron, „Childe Harold's Pilgrimage“, Četvrto pevanje, *The Complete Poetical Works of Lord Byron* (Boston: Houghton Mifflin, 1905), str. 179.

